

Rede voor de verdraagzaamheid 2016 “De verbindende kracht van muziek“
(uitgesproken door Jaap Mulder op 1 dec in Arti Legi te Gouda voor plm 80 toehoorders)

Van de vorig jaar overleden dirigent Kurt Masur stamt de volgende uitspraak, die in zijn eenvoud de kern van mijn betoog ondersteunt; ‘Voor iedere muziekdocent die je ontslaat, moet je honderd politieagenten aannemen’.

Meer dan 35.000 jaar geleden zocht een beer een goed heenkomen in een grot in Slovenië. Jammer genoeg voor hem werd deze al bewoond door een groep jagers/verzamelaars en legde hij het loodje. Even later vergistte een bijziende mammoet zich, die, gelokt door de geur van vers hooi, de hoogte van de ingang van dezelfde grot verkeerd inschatte en stierf aan een schedelbasis fractuur. Niet nog veel later meldde zich een hongerige gier die zich aan het karkas vertilde, zich verslikte en dood ging. Hun bestaan zou nimmer aan de vergetelheid ontrukkt zijn ware het niet dat de spelende mens zijn intrede had gedaan op het wereldpodium. In dezelfde grot werden namelijk onlangs resten van prehistorische bewoning aangetroffen die daar 35.000 jaar geleden waren achtergelaten. Onder deze resten bevonden zich onderdelen van de beer, de mammoet en de gier, die door de mens in ogenschijnlijk nutteloos speelgoed waren omgetoverd. Ten eerste betrof het hier een bijzonder voorwerp dat uit het dijbeen van de beer gesneden: een dildo Van deze dildo viel echter niet geheel meer met zekerheid vast te stellen of het als onderdeel van een ritueel had gefungeerd of dat het de eenzame dagen van de dames jagers/verzamelaars had opgevrolijkt. Wat wel voor tot enige opvrolijking van het dagelijks bestaan had gezorgd was de in dezelfde grot aangetroffen fluit, vervaardigd uit de vleugelbeenderen van de gier. Een opmerkelijk feit omdat men zich zou kunnen voorstellen dat de laat-paleolitische mens wel iets anders aan zijn hoofd zou hebben, dan het vervaardigen van speelgoed. Verondersteld dat ik deze fluit hier bij me zou hebben en ik er nu op ging spelen, zou er, wanneer u de ogen sluit, zo'n 35.000 jaar overbrugd worden en zou ik u verbinden met de spelende hollenmens.

Gesproken over bindende kracht, ik heb hier nog een mooi klassiek voorbeeld. De Duitse stad Hamelen gaat gebukt onder een rattenplaag. Op een dag meldt zich een vreemdeling bij het stadsbestuur, die beweert de stad door middel van muziek van alle ratten te kunnen ontdoen, mits hij hiervoor rijkelijk beloond wordt. Het stadsbestuur belooft hem goed te betalen voor zijn diensten. De rattenvanger haalt een fluit tevoorschijn en begint te spelen. Alsof ze gehypnotiseerd zijn door de muziek volgen de ratten uit alle hollen en gaten de musicerende vreemdeling. Hij loopt met de ratten achter zich aan de stad uit, naar de rivier de Wezer waarin alle ratten verdrinken. Het stadsbestuur is enthousiast over het succes. Echter, het heeft ook spijt van de hoge afgesproken beloning. De ratten zijn weg, dus het bestuur ziet geen noodzaak om de rattenvanger nu nog te betalen voor zijn diensten. De rattenvanger is niet te spreken over deze gebroken belofte. Hij haalt nogmaals de fluit tevoorschijn en begint te spelen. Alle kinderen van de stad volgen de rattenvanger, al dansend, precies zoals de ratten dat eerder deden. Hij leidt ze buiten de stad en laat ze verdwijnen. Een stadsbestuur zal zich nu wel tweemaal bedenken voordat het een belofte breekt.

Een rede houden over de verbindende kracht van muziek klinkt bijna obligaats. Voor iedere muziekbeoefenaar is het namelijk zo klaar als een klontje dat deze kracht bestaat. Het is zelfs een voorwaarde voor musiceren. Maar wanneer je je er in gaat verdiepen, je gaat lezen, je graast het internet af en je geheugen aftast, sta je versteld van de enorme brede bindende werking van muziek in de vele aspecten van het menselijk bestaan.

Laat ik het eerst dicht bij mezelf houden. Toen ik in 1996 in Israël met mijn klezmerband Di Gojim mocht komen spelen en wij door onze spontane en onbevagen wijze van musiceren op het muziekfestival van Tsefad de eerste prijs in de wacht sleepten, verbonden wij onwetend twee werelden met elkaar, die zonder muziek mijlen van elkaar verwijderd zouden zijn gebleven. De ongelovige Goj en de orthodoxe Jood. Zoals u wellicht weet staat Di Gojim voor niet-joden en dus voor ongelovigen. Na ons optreden werden wij belaagd door een uitzinnig publiek van jonge gozers met zwarte jassen, pijpenkrullen, brilletjes en grote zwarte hoeden. Dat waren orthodoxe jongeren die uit hun dak waren gegaan tijdens ons optreden en die wilden weten hoe onze band heette. Dat we gojim waren wilden ze nog net geloven maar dat we onze band ook zo noemden was toch echt een gotspe. Toen ik 15 jaar later in Israël was voor een documentaire over Jiddische muziek, bezocht ik Chilik Frank, een beroemde orthodox-joodse klarinettist. We betraden zijn woning en ik wurmde langs een schare kinderen naar zijn studeerkamer. Daar haalde hij een CD uit de kast en zei dat die CD van Di Gojim hem op zijn zachtst gezegd, gestimuleerd had om klezmer te gaan spelen. Hij pakte twee klarinetten en gaf me er eentje. We improviseerden samen op de beroemde Nigun of the four Gates. Een mystieke Jiddische melodie. Zo werden twee volstrekt verschillende werelden door muziek met elkaar verbonden. Toen ik afscheid wilde nemen werd ik door de horde Nachwuchs besprongen, op de bank neergedrukt en vriendelijk doch dringend verzocht een Jiddisch liedje te zingen. Want Tate, papa, had verteld dat de zanger van de Di Gojim CD langs zou komen. Ik zong het liedje Tumbalaika met een brok in de keel. Want deze kinderen verstonden elk woord en doorvoelden de emotie die liedje het opriep. De muziek verbond ons niet alleen als mensen uit verschillende culturen, maar verbond ons ook met de geschiedenis en lostte de tijd op die tussen generaties vervlogen was.

Op dezelfde reis ontmoette ik Jaïr Dalal, een Ud speler. Hij belichaamt de term verbinding. Hij is afkomstig uit een oud geslacht van muzikanten en zangers uit Irak. Hij vertelde me dat in Irak de volksmuziek louter door Joden werd gemaakt en alle populaire volksliedjes van Joodse origine waren. Mohammedanen en Joden waren in veel Arabische landen verbonden door de muziek. Niemand die er aanstoot aan nam tot in 1948 de staat Israël werd uitgeroepen en de escalatie van etnisch geweld en religieuze polarisatie een grote exodus teweeg bracht van Joden uit de Arabische landen. En dat nadat men 2000 jaar min of meer vreedzaam had samengeleefd! Ik bezocht een concert van Yaïr in Jeruzalem waarin hij een samenwerking was aangegaan met een Duits barokorkest. Een gemengd Joods-Arabisch oriëntaals ensemble musiceerde met een klassiek Duits orkest in een uitvoering van Israël in Egypte van G.F. Händel. Een uitvoering door vertegenwoordigers van de drie monotheïstische godsdiensten van een stuk waarin de religieuze kern van hun gezamenlijke wortels verankerd liggen, waarvan door nazaten van degenen die bijna een geheel volk hadden uitgeroeid. Ik moet hier bekennen dat de impact mij niet onberoerd liet.

Verder ontmoette ik in Israël Andrej Hajdu. Een struise tachtiger die met zijn muziek de krankzinnige 20ste eeuw belichaamt, verbindt en vertolkt. Opgeleid in Hongarije door oa Zoltan Kodaly, heeft hij Hitler overleefd, is hij de Hongaarse opstand ontvlucht, heeft hij het Franse antisemitisme getrotseerd, heeft hij in het multiculturele Tunis muziek gedoceerd en is hij uiteindelijk in Israël als componist tot bloei gekomen en is dit jaar gestorven. Hij verbond zijn Oost-Europese wortels met de nieuwe Hebreeuwse staat in muzikale avonturen met jonge Israëlische en Arabische muzikanten. Zijn werk laat zien dat muziek depolariseert en verbindt. Ik mocht onlangs zijn Jewish Rapsodie uitvoeren en voelde mij op dat moment sterk verbonden met deze man en zijn woelig leven.

Een andere bijzondere ontmoeting had ik met Kobi Farhi, voorman van de Oriëntaalse metalband Orphaned Land. Door mijn zoon David was ik hem op het spoor gekomen. In mijn zoektocht naar klezmer in Israël maakte ik geen onderscheid tussen pop en folkmusic. In hun muziek verbinden de leden van Orphaned Land oude volksmelodieën uit Bulgarije en het Midden-Oosten met snoeiharde metalmuziek. Ik hoorde dat ze mateloos populair waren in de Palestijnse gebieden en concerten gaven in Turkije. Zij kregen die grote schare Palestijnse fans omdat de teksten de pijn van hun lijden beschrijven. Teksten waarin opgekomen wordt voor de onderdrukten. Zo verbinden ze met hun muziek mensen die door politiek en religie uiteen zijn gedreven.

Dat muziek gevoelens losmaakt en beelden kan oproepen, herkennen de meesten mensen wel. Muziek wordt dan ook wel de poortwachter van de ziel genoemd. Daarom komen we via muziek snel tot de kern. Terwijl je nog naar woorden loopt te zoeken, geeft muziek woordloos uitdrukking aan wat je bedoelt. Of voel je via muziek wat je wilt uiten en wat niet. Muziek komt rechtstreeks binnen. Opent harten, ontroert, heelt, zweept op, kalmeert, maakt blij, maakt melancholiek, verheldert. Mensen die samen muziek maken hebben vaak aan een half woord genoeg om elkaar te 'verstaan', ook al spreken ze elkaars taal niet.

Muziek is van oudsher een communicatiemiddel, een vertaler en vertolker van emoties en een middel om mensen met elkaar te verbinden.

Nog een mooi voorbeeld uit mijn eigen ervaring is opgedaan tijdens een reis door Roemenië.

We zijn met het gezin gestrand in een natuurreservaat in Transsylvanië en vinden twee datsja's met een restaurant. Wij kunnen de datsja's huren en worden 's avonds uitgenodigd om gezellig iets plaatselijks te eten en te drinken. De tongen komen los en zoals altijd heb ik mijn klarinet bij me. Om onderweg te kunnen studeren, maar ook voor mijn geestelijke gezondheid en de gezondheid van mijn reisgenoten.

Tevens ken ik de bindende kracht van muziek. Ik put uit mijn repertoire van oude Roemeense melodieën en men is verbijsterd en wordt steeds enthousiaster met applaus en met drank. Dus ik zet een Nederlandstalig dranklied in. De muziek, een oude Roemeense melodie, is ooit door Herman Pieter de Boer van tekst voorzien. Na 1 couplet nam mijn tafelheer het over en zong een Roemeense versie op dezelfde melodie, couplet na couplet volgde, Nederlands op Roemeens, 12 coupletten lang. Toen het lied ten einde was informeerde ik naar de strekking van de Roemeense tekst. Die bleek vrijwel identiek te zijn aan de Nederlandse versie, terwijl H.P. De Boer alleen de muziek had gekregen. In de eerste plaats verbond de muziek mensen met verschillende talen uit verschillende landen, maar tevens verbond en communiceerde de muziek identieke gevoelens.

Vorig jaar bezochten we weer Roemenië om workshops te geven aan oa zigeunerkinderen, weeskinderen en HIV besmette kinderen. De muziek bewees wederom dat mensen, zonder elkaars taal te hoeven spreken en met alle verschillen van dien, in staat zijn met elkaar te communiceren en een vertrouwensband op te bouwen. Hoogtepunt was het duet dat ik had met een jonge man die door zijn vader als baby zo verminkt was dat hij spastisch geworden was en nauwelijks kon spreken. Ik speelde een melancholieke zigeunermelodie. Hij begon iets van een tegenstem te zingen ik anticeerde op zijn tonen en hij weer op de mijne. Samen maakten we een nieuw muziekstuk. Weer was het de muziek die verbond. Het staat gelukkig op film. Muziek appelleert altijd aan bepaalde gevoelens. Dit is niet te vangen in een muziekgenre, maar hangt af van een combinatie van frequentie, harmonie en ritme. Een stevig, voortstuwend ritme geeft kracht en zelfvertrouwen, zowel in klassieke als in rock- en wereldmuziek. Een tango beroert het hart en is sensueel. De flamenco

geeft uiting aan een gevoel van trots en eigenwaarde. Keltische muziek stimuleert en inspireert diepere gedachten en de ijle tonen van religieuze motetten laten stemmen als het ware opstijgen. Muziek stimuleert creativiteit, het vermogen tot dromen en voedt het verlangen naar vrijheid en ruimte.

Het is deze kracht van muziek die zo gevreesd wordt door repressieve doctrines. Of zij nu politiek of religieus van aard zijn. De Nazi's verboden de "entartete musik" niet alleen vanwege het hoge aandeel van Joodse musici, maar ook door de hang naar vrijheid, modernisme en ongebondenheid. Zaken waar de Nazi's niets van moesten hebben. Zo werden gerespecteerde componisten als Mahler, Mendelsohn, Weill en Schoenberg verboden. De Jazz was als ultieme uiting van muzikale vrijheid niet alleen een groot gevaar voor fascistische en communistische regimens, maar ook voor bijvoorbeeld de Nederlandse rechtzinnige protestanten. Met name instrumentale muziek is voor veel fundamentele stromingen binnen het Christendom, Jodendom en de Islam een bedreiging omdat ze appelleert aan het hart en vrijheid van gevoelens.

Waarom gaat muziek zo diep? Waarom appelleert muziek aan universele gevoelens en waarden met abstracte non-verbale middelen?

Een paar jaar geleden zagen mijn vrouw en ik in de Tuschinski Amsterdam de film "Alive inside" en waren behoorlijk ontdaan van het verhaal van Henry. Deze 90 jarige Henry was al meer dan 10 jaar dementerend en herkende eigenlijk niemand meer. Tijdens de documentaire zien we hoe men op het spoor komt van Henry's muzikale footprint. Wat was zijn favoriete muziek, wat speelde of zong hij zelf? Wat waren de markante gebeurtenissen die aan muziek gekoppeld waren? Zo werd zijn muzikale doopceel gelicht en toevertrouwd aan een I-pod. Henry kreeg een koptelefoon opgezet en men liet hem zijn gepersonaliseerde playlist horen. Het woord wedergeboorte zou niet misstaan hebben bij het ontwaken van Henry's geest. Aangrijpend om te zien hoe muziek in de diepste regionen van het brein verbinding maakt met een gecrashte harde schijf en deze deels repareert. Je voelde een golf van emotie door de zaal gaan. Als je luistert naar muziek waarvan je houdt – en dat kan dus Beethoven, heavy metal of zelfs Di Gojim zijn – dan zie je in de hersenen allerlei samenwerkingen in het netwerk ontstaan, die effecten van dementie tegengaan en de effectiviteit van de hersenen aantoonbaar verhogen. Oliver Sacks zegt dat muziek in staat is om dementerenden gevoelens, herinneringen, gedachten en vaardigheden in zekere mate terug te geven die ogenschijnlijk verloren waren gegaan.

Eens in de twee weken pas ik samen met mijn vrouw op ons kleinkind. Het meisje is nu 1,5 en maakt kinderliedjes al zelf af. Wij zingen hoedje van hoedje van en zij zegt: "...papier." Mijn vrouw werkt in de dementiezorg en maakt exact hetzelfde mee met bejaarde mensen die in een vergevorderd stadium van dementie verkeren. Ook zij zingt hoedje van ... en de bejaarde completeert het lied met... papier. Wat blijkt? De eerste muzikale ervaringen zijn de laatste oprispingen van communicatie in het brein van de dementerende mens. We gaan hier iets dieper op in.

Neurologisch onderzoek heeft aangetoond dat bij kinderen die musiceren de verbindingsbalk tussen de beide hersenhelften groter wordt. Die hersenhelften gaan daardoor beter met elkaar communiceren. En dat is heel belangrijk. Vooral de overbrugging van de voorkant, men noemt dat de orbitofrontaal, naar achteren is enorm belangrijk voor de sociale cognitie. Empathie dus. Muziek beluisteren – en vooral zelf muziek máken – draagt enorm bij aan de ontwikkeling van het empathische vermogen. Sociale verbinding dus. Bij musici zie je het volume van dit soort systemen sterk toenemen.'

Liset van Dommelen en ik geven al jaren gecombineerde workshops van muziek en beeldende vorming op basisscholen aan zeer moeilijk lerende kinderen. Een workshop waarin een verbinding wordt gemaakt tussen muziek beleven en beelden creëren. Muziek brengt beelden in zicht van iedereen die zich daar voor open stelt. Niets kan fout gaan want alles is een persoonlijke associatie of implicatie. Ik creëer een soundscape met in acht neming van de sfeer die aanwezig is en neem kinderen mee in een puur abstract muziekverhaal. Zij kleuren of verven simultaan wat er maar in hen opkomt. Direct meetbare effecten zijn de verlenging van de concentratieboog en verhoging van de belevingsintensiteit van autistische kinderen en kinderen met het syndroom van Down.

Op 20 december 2014 bezocht ik met Liset op uitnodiging van Ben van Cranenburgh, neurowetenschapper, klarinettist en fan van Di Gojim, de conferentie Brein en Muziek van het ITON, een stichting voor toegepaste neurowetenschappen. Het ITON wil praktijk en theorie dichter bij elkaar brengen en wij konden een bijdrage leveren door onze ervaringen te delen. De onderzoeken en ervaringen van Ben van Cranenburgh leverden de volgende inzichten op. Centraal staat de conclusie dat muziek een ingrijpende invloed op ons functioneren kan hebben: muziek bereikt alle uithoeken van ons brein. Parkinsonpatiënten lopen op een ritme, afasiepatiënten zingen in een koor, pijnpatiënten hebben minder pijnstillers nodig als ze naar muziek luisteren, demente en apathische patiënten komen tot leven en schizofrene patiënten kunnen langer zonder medicatie. Muziek vergroot de plasticiteit van ons brein en verbetert de cognitie, muziek maken kan herstel bevorderen, stemming verbeteren en zingevend werken. Dat is grappig het werkwoord zingeven kun je ook lezen als zing even, maar dit ter zijde. Kortom: door muziek worden onvermoede mogelijkheden aangeboord. Uitgebreid neurologisch onderzoek heeft aangetoond dat muziek ingrijpt in alle delen en processen in de hersenen. Er bestaan geen aparte spraak of beeldcentra. De hersenen zijn in staat processen te verdelen over verschillende hersencompartimenten waarbij muziek een dominante rol speelt. Vooral de actieve muziekbeoefening legt letterlijk verbindingen. Bij vioolspelen moet de beoefenaar bewegen, horen, zien en voelen. Er ontstaat een neurale ensemble met deelgebieden links, rechts, voor, achter, binnen en buiten. Een neurowetenschapper zal onmiddellijk het brein van een musicus herkennen tussen dat van schrijvers, schilders en beeldhouwers.

Deze kennis wordt ook in de psychologie steeds algemener. Muziek verbindt het rationele met het emotionele, waardoor de verbinding tussen verstand en gevoel in balans komt en inzichten kunnen worden verankerd. Als de voordeur naar verandering op slot zit, vindt muziek een weg achterom. Grappig te weten dat juist Sigmund Freud iemand was die in het geheel niet van muziek kon genieten. Dat muziek zo diep in ons wezen verankerd zit is echter geen kennis van nu, of een louter menselijke zaak. Zelfs honden hebben een sterke muzikale antenne. Sommige honden kunnen zelfs onderscheid maken tussen bijv. muziek van Bruckner of Wagner. Een kleine anecdote.

De beroemde violist Fritz Kreisler studeerde in Wenen bij componist Anton Bruckner. Kreisler herinnerde zich de vette hond Mops, die zijn leermeester erop nahield. Als de studenten hun middagmaal aten, haastte Bruckner zich altijd naar zijn favoriete lunchzaak. De hond bleef achter. Kreisler vertelt: 'We besluiten een grap uit te halen'. 'Eerst spelen we muziek van Wagner, waarbij we Mops slaan en opjagen. Vervolgens schakelen we over naar het Te Deum van Bruckner en geven het dier iets lekkers. Na enige tijd begrijpt de hond het spel. Op een dag keert Bruckner terug van zijn lunch en we zeggen: "Meister, we weten dat u een bewonderaar bent van Wagner, maar in onze ogen is uw muziek superieur. Zelfs een hond kan horen dat u een betere componist bent." Bruckner bloost. Hij denkt dat we het menen, geeft ons een berisping en prijst Wagner als de grootste tijdgenoot uit de muziek. Toch

blijkt hij nieuwsgierig genoeg om te vragen hoe we erbij komen dat een hond het verschil kan horen. Op dat moment hebben we gewacht. We zetten Wagner in. Huilend stuift de bange Mops de kamer uit. Daarna spelen we onze leermeesters Te Deum. De hond komt blij kwispelend terug en begint ons pootjes te geven. In de ogen van Bruckner staan tranen van ontroering.'

Ik kom hier even terug op de vondst van de fluit in de Sloveense grot. Het is een bewijs voor het feit dat grote ontdekkingen niet altijd uit noodzaak ontstaan en schijnbaar nutteloze zaken de geschiedenis veranderd hebben. Neem bijvoorbeeld de meest in het oog springende ontwikkeling van de laatste eeuw; de programmeerbare computer. Het standaard verhaal is dat de zoektocht naar de Enigma codes tijdens de WO2 een enorme boost heeft gegeven aan de ontwikkeling van de computer. Echter, de oorsprong moet worden gezocht in een veel speelsere, sterker in een muzikalere ontwikkeling. De steentijd fluit bespeel je door een gat dicht en een gat open te houden. Bijna een digitale werkwijze. Een 1 of een 0. Deze fluit leidt ongeveer 2000 jaar geleden tot de ontwikkeling van een eenvoudig orgel. Slimmeriken bedachten hendeltjes en heveltjes om de pijpen te bedienen of snaren te beroeren. Daar was het toetsenbord. De eerste typewriter heette dan ook "het schrijvend klavier, the writing harpsichord. Een andere ontwikkeling werd tijdens de islamitische renaissance van 1000 jaar geleden in gang gezet door drie broers uit Bagdad die een automatisch spelend orgel bedachten. Op een roterende cilinder waren stalen pinnen bevestigd die de klepjes open en dicht deden. Door het vervangen van de rol kon men verschillende muziekstukken ten gehore brengen. Het verschil in hardware en software begint al te schemeren. Door middel van muziek en spel. Rond 1700 werden deze speeldozen een rage in Parijs. De Fransman Vaucanson paste de cylindertechniek toe op het beweging zetten van automata, een vroege soort robots die muziek konden maken. Maar als een robot muziek kon maken, waarom kan een robot dan niet weven en door middel van verschillende cilindervormige patronen en kleuren verwerken? Wanneer de cilindervormige patronen worden vervangen door geponste kartonstrippen zien we hier de ontwikkeling naar de ponskaart die tot in de jaren 70 werd gebruikt. Noodzaak leidt niet altijd tot uitvindingen. Innovatie ontstaat spelenderwijs. Ons onderwijs zou eens vanuit deze optiek moet worden doorgelicht en opnieuw worden ingericht.

We komen uit de Sloveense grot en betreden het tijdperk van de Klassieke oudheid. We kunnen het heden niet begrijpen zonder kennis te nemen van inzichten die de oude Grieken als "gefundenos fressen" beschouwden.

Muziek, zoals de oude Grieken het woord gebruikten, was de essentie van hun opvoeding; Muziek was van groot belang in alle aspecten van het leven, volgens Plato zelfs van belang voor de inrichting van het staatsbestel. Louis Andriessen refereert in zijn stuk de Staat dan ook aan Plato die bepaalde toonladders afkeurde vanwege hun ontregelende werking op een gezonde staatshuishouding. Het is om die reden dat de oude Grieken een muzikale opvoeding van het hoogste belang achten. Zij veronderstelden dat ritme en harmonie het diepst doordringen in de krochten van de menselijke ziel, dat ze waardigheid brengen en mensen tot fatsoenlijke wezens maken. Melodieën en dansen vormden de belangrijkste factoren voor het in stand houden van de Griekse manier van leven. Orpheus die met zijn betoverende lyriek Eurydice uit de onderwereld moet bevrijden staat symbool voor de muziek die de ziel uit de onderwereld van het lichamelijke moet redden. De muziek gezien als poortwachter van de ziel.

In deze moderne tijd vinden we het moeilijk de gedachte te accepteren dat de ethiek verband zou houden met muziek en dans en dat deze zo belangrijk zouden zijn voor het leven en zo'n enorme invloed zouden hebben. Maar voor de oude Grieken was

muziek 'de vrije uiting van een schone en harmonische ziel'. Ze geloofden vast dat muziek de ziel op verscheidene manieren beïnvloedde omdat verschillende soorten muziek verschillende ethische eigenschappen zouden bezitten. Hun instrumenten waren natuurlijk veel eenvoudiger dan de moderne, maar ze waren beter in staat een 'zuiverder en nauwkeuriger analyse te maken van de relatie van muziek met het gevoel. Het is heel verbazingwekkend wat de oude Grieken van muziek leerden. Pythagoras bijvoorbeeld 'vond een fundamenteel verband tussen muzikale harmonie en wiskunde' en wat hij ontdekte was juist. Een enkele gespannen snaar die in haar geheel trilt, brengt een grondtoon voort. De tonen die hiermee harmonisch samenklinken ontstaan door de snaar in een aantal gelijke delen te verdelen: in twee gelijke delen, in drie gelijke delen, in vier gelijke delen enzovoort. Als het rustpunt op de snaar, de knoop, niet precies op een van deze punten komt, is de klank disharmonisch. Als we aldus de knoop over de snaar verplaatsen, herkennen we de tonen die harmonisch zijn wanneer we de voorgeschreven punten bereiken. Begin met de hele snaar: dat is de grondtoon. Beweeg de knoop naar het midden: dat is het octaaf erboven. Beweeg de knoop naar een punt dat op eenderde van de snaar ligt: dat is de vijfde toon boven de grondtoon [kwint]. Beweeg hem verder tot het punt dat op eenvierde ligt: dat is de kwart. En als men de knoop beweegt naar een punt op eenvijfde van de snaar dan ontstaat de grote terts boven de grondtoon. Pythagoras ontdekte dat de akkoorden die voor het oor – het westerse oor – aangenaam klonken, correspondeerden met nauwkeurige verdelingen van de snaar in hele getallen. Voor de Pythagoreeërs had deze ontdekking een mystieke kracht. De overeenkomst tussen natuur en getal was zo sterk, dat het hen overtuigde dat niet alleen de geluiden van de natuur maar ook al haar karakteristieke afmetingen eenvoudig getallen moesten zijn die harmonieën uitdrukten. Zij waren van mening dat alle regelmatigheden in de natuur met muziek hadden te maken; voor hen vormden de bewegingen van de hemellichamen de muziek der sferen. Een soort theorie het "alles". Nu zou je als moderne mens zelfs een verbinding kunnen veronderstellen met de natuurkundige snaartheorie. De moderne theorie van het "alles". Kwantummechanica in harmonie met de relativiteitstheorie van Einstein. Die overigens een verdienstelijk violist was. Voor de Grieken was muziek echter eenvoudig van vorm, duidelijk en gemakkelijk te begrijpen door de luisteraar, die altijd na een uitvoering was 'uitgerust' en gereed om naar zijn dagelijks leven terug te keren. Hoewel muziek voor hen een ethische waarde had, betekent dat niet dat ze ethiek boven schoonheid stelden; ze waren synoniem: muziek was zieleharmonie. Wat een prachtige ervaring moeten deze mensen uit de oude wereld hebben gehad!

En hiermee komen we bij de mystiek. De verbinding van muziek met het hogere. Want als de ziel door muziek wordt bewogen, als we ons binnen het bereik van de hogere idealen van het leven voelen, ontdekken we dan het Licht? Dat is wel de gedachtegang van de Lubavitcher Chassidim, een ultraorthodoxe stroming uit de 18e eeuw binnen het Oost-Europese Jodendom opgericht door rabbijn Yisroel ben Eliezer bijgenaamd Baal Shem Tov . Chassidische Joden zingen liederen die we Nigunim noemen. Deze Nigunim kunnen qua gevoelswaarde uiteenlopen van heel vrolijk tot klagend, van individuele meditatie tot gemeenschappelijk gebed. De meeste Nigunim worden door de rabbi geïntroduceerd als ingegeven door hogere inspiratie. Sommige Nigunim zijn echter gebaseerd op niet-Joodse melodieën. Denk hierbij bijvoorbeeld aan Kozakkendansen, Pools-Russische militaire marsen of Oost-Europese volksliedjes. Het gebruik van seculiere – en niet Joodse melodieën werd niet als een probleem ervaren. Eigenlijk gebeurde het tegenovergestelde, door Joods gebruik kregen de bestaande niet-Joodse melodieën een religieuze en spirituele waarde. De muziek verbindt zo seculier aan gelovig. Er hangt een zweem van

mystiek rondom de Nigunim. Het idee is dat als je een nigun zingt, de ziel van de rabbijn die de melodie gemaakt heeft, verschijnt en er een connectie is met het hogere. “Er zijn poorten naar de hemel die alleen met zang en muziek geopend kunnen worden”, en “het lied is de ziel van het universum”, zeggen de rabbijnen. De Nigunim van de Chassidim zijn een onmisbaar en fundamenteel stuk van de Ashkenazische, zeg de Oosteuropese Jiddische cultuur. Muzikaal gesproken variëren de Nigunim enorm in stijl, vorm en expressie. Sommige zijn langzaam en meditatief, andere juist vlug en jubelend. De Nigunim worden in het algemeen niet begeleid door instrumenten en vaak worden er onzin – lettergrepen gebruikt i.p.v. echte woorden. Bim bam bom jabbedaaai etc.

Zelf heb ik een keer aan den lijve mogen ondervinden hoe deze Nigunim je kunnen aangrijpen. Het was tijdens de bruiloft van een goede vriend dat rabbijn Avraham Soetendorp op me afkwam en vroeg of we hem wilden begeleiden bij het bekend maken van een nieuwe Nigun. Hij droeg deze al een tijdje bij zich en voelde dat de tijd rijp was om hem aan de gemeenschap aan te bieden. Wij waren beduusd van deze eer, maar zeiden het stuk natuurlijk ook niet te kennen. Geeft niet zei Avraham. Ik zing en jullie volgen. Hij zet in. Wij volgen en na 3 rondjes hebben we melodie, harmonie en ritme in de smiezen. De mensen gaan dansen, steeds meer, steeds intenser, ik vrees voor het leven van een schriek oud familielid. Er ontstaat een emotie, mensen gaan huilen, de melodie stoomt voort en in die maalstroom voelde ik een connectie, die je met wat meer gevoel voor het metafysische gerust mystiek zou mogen noemen.

In het algemene Jodendom is zang van groot belang in de vorm van de gezongen liturgie. Zang vergemakkelijkt het memoriseren van de heilige teksten. Hier bevestigt de religie het idee dat muziek zo diep in ons wezen verankerd ligt dat het onze cognitieve eigenschappen versterkt. Overigens werd de gezongen eredienst uit nood werd geboren omdat door het latente gevaar van pogroms en kruistochten de Thorarollen verloren konden gaan. Instrumentale muziek werd echter na de verwoesting van de tempel in 70 na Chr en de daaropvolgende diaspora mondjesmaat gedoogd omdat al teveel vreugde niet gepast zou zijn. Alleen op bruiloften en het vrolijke Purimfeest mochten muzikanten aantreden. Daarom is het wellicht dat Joodse bruiloften soms een week duren. Dan kon het echter wel gebeuren dat in die week een Joodse feestdag expliciet de muziek verbood. Op zo'n moment werd er dan een zigeunerorkest ingehuurd dat als Gojim de honneurs waarnam en de Jiddische muziek beheerste. Zo komt de band tussen Jiddische en zigeunermuziek tot stand. Jiddische muziek, de zgn klezmer is in zijn aard een verbindende muzieksoort. Door het feit dat Jiddische muzikanten niet veel in eigen kring konden spelen, moesten zij om in hun onderhoud te kunnen voorzien zich ook de andere volksmuziekstijlen en populaire deunen eigen maken. De muziek varieerde dan ook van de Poolse Krakowiak, Hongaarse Czardas tot de Griekse Sirtaki en de Bosnische Cocek. Deze muziekstijlen werden overgoten met een Jiddische saus en door de emigratie naar Amerika vermengd met jazz en vaudeville. De Islam is minder uitgesproken en weinig positief over muziek, zang en dans. Er klinkt veel angst voor liederlijkheid door in de zgn. Malik wetten en de door Abn Abbas geuite verkettering van muziek als zijnde ijdele praatjes verlenen de muziek weinig draagvlak. Of muziek haram is hangt af van de inhoud en de eventuele verlokking tot liederlijk gedrag. Tot een intrinsieke waardering van muziek komt men niet in de nogal anti-intellectuele wijze van benaderen van het geloof door de meeste exegeten van de Koran. (en ik heb de Koran meerdere malen gelezen) De Koran zelf is niet eenduidig op dit punt. Het soefisme is een religieus filosofische stroming die wel het belang van muziek erkent, maar die juist door die erkenning niet als genoeg

islamitisch wordt beschouwd.

En het christendom? In het Oude Testament bespeelt Jubal de fluit, heeft Job het over harp en tamboerijn en is de Sjofer, de ramshoorn een onmisbaar ritueel instrument. Muziek is niet verboden maar wordt ook niet gepropageerd. In het Nieuwe Testament worden meer instrumenten genoemd zonder goed- of afkeuring. Het gebruik van het orgel in de kerk is ook een voorbeeld van aanpassing aan de heidense gebruiken om daarmee de kerstening te vergemakkelijken. De gezangen echter vormen zeker in de protestantse kerk een bindmiddel en een beproefde vorm tot het memoriseren van de theologische dogma's.

Ook de sportliederen en vaderlandse hymnes verbinden. You never walk alone! We are boys from Leicester city to die! Allons enfants de la patrie, Deutschland Deutschland über etc, Rule Britannia Britannia rule the waves, God save our gracious Queen. Wilhelmus van NassauwSorry nu gaat het even mis.... wij Nederlanders, nou ja ik dan, schaam me toch altijd een beetje voor dit malle lied en voel me wat onwennig, geperst in een keurslijf dat het mijne niet is. Hier ontkent de tekst de samenhang en verbroedering door in de 1e persoon enkelvoud een monologue intérieur af te draaien van een wankelmoedige prins en dan iets uit te kramen over Duits bloed. Nee dan de Friezen...Frysk bloed sjoch op en wol no bruze en side..... Echternationalisme is niet zo mijn ding.

Muziek maken werkt dus op alle denkbare fronten bevorderend voor cognitie, empathie, verbondenheid en welbevinden. Hoe rijmen we dit met de teloorgang van ons muziekonderwijs? 'Dat is niet te rijmen. Het is te gek voor woorden. Er zijn allerlei projecten gestart waarin kansarme kinderen met muziek in aanraking worden gebracht, wat op den duur allerlei economisch meetbare voordelen voor de maatschappij oplevert, om nog maar te zwijgen over de persoonlijke ontwikkeling van de kinderen zelf. Muziek betovert, muziek ontroert, verbindt en roept herinneringen op. Naar muziek en de effecten ervan op wie we zijn, hoe het ons vormt als mens en hoe we ons gedragen, wordt veelvuldig onderzoek gedaan. Prosociale muziek is muziek waarin positieve woorden voorkomen zoals 'liefde', 'samen', 'geluk' Prosociaal gedrag is gedrag waarin behulpzaamheid wordt getoond. In een onderzoek werd dit getest met pennen die op de grond vielen en waarbij geobserveerd werd of de jongeren hielpen bij het opruimen ervan. Wat blijkt? Jongeren die prosociale muziek hebben beluisterd, helpen vaker bij het opruimen dan jongeren die naar neutrale of met negatieve connotaties verbonden muziek hebben geluisterd. Muziek kan ook sturend werken. Muzak in liften en winkels maakt rustig en wekt kooplust op. Een onderzoek in een supermarkt wees uit dat muziek ook onbewust smaakverbindingen aangaat. Toen men een week lang Franse muziek liet horen leidde dat tot hogere verkoop van Franse wijnen. Toen men de week daarop Duitse muziek speelde leidde dat tot een verhoging van de verkoop van...Duitse wijnen.

Muziek brengt bewezen verbinding tot stand op vele niveaus. Geestelijk, fysiek, neurologisch, historisch, religieus, maar ook sportief, ideologisch en politiek. Muziek verbindt de moderne generaties met elkaar. Ouders die samen met hun kinderen naar popmuziek luisteren. Of samen musiceren. Je kunt per slot van rekening langer samen muziek maken dan voetballen en het blijkt in ieder geval gezonder voor de geest te zijn.

Het zou niet raar zijn om naast een partij voor de dieren een partij voor de muziek op te richten. Geen eindeloze toespraken, maar grenzeloze concerten. Geen lobby's maar workshops, geen cynische partijleiders maar bevlogen dirigenten, geen verdeel en heers, maar bespeel en beheers, geen dictaten maar composities! Maar ook hier geldt: Vergeet niet te stemmen!

Jaap Mulder Gouda 1 dec 2016